

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

к.і.н., доцент Бабенко В.А.

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

У статті розглянуто роль інформації, інформаційного суспільства та інформатизації у соціально-економічному розвитку та проаналізовано інтелектуалізацію суспільства, активізацію на цій основі наукової діяльності та права інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформатизація, інформаційні технології, інформаційний сектор економіки, інтелектуалізація соціально-економічного життя, інтелектуальна власність

The purpose of the author of the article is to enlighten the issue of informatization and intellectualization of social-economical life of the society and development of the right of intellectual property on its basis.

Key words: information, informational society, informatization, informational technology, informational sector of economy, intellectualization of social-economic life, intellectual property.

Постановка проблеми. Головне джерело будь-якого прогресу – це інтелект, його капіталізація, реалізація нематеріальних активів тощо. Об'єктом, що відноситься до нематеріальних благ на сьогодні є інформація (1). В наш час інформація перетворюється на найдорожчий ресурс. Оперативне отримання інформації дає перевагу над конкурентами, які її не мають, конфіденційна інформація про унікальну технологію може зашкодити, якщо про неї дізнаються конкуренти і скопіюють її, уникнувши витрат на дослідження. Саме інформація сприяє розвитку економіки та інтелектуалізації суспільства.

Україна має могутній інтелектуальний капітал у багатьох галузях господарства, який дозволяє розвиватись економічно, збагачувати культурне й духовне життя. Винаходи та інновації, літературно-мистецькі й наукові здобутки наших громадян сприяють входженню України до кола світових лідерів науково-технологічного прогресу. Нині одним із найважливіших напрямків державної політики в Україні є інформатизація та інтелектуалізація суспільства, сприяння розвитку та ефективному використанню досягнень творчих особистостей – вчених, винахідників, авторів, творців – людей, здатних генерувати нові ідеї, та наближення завдяки цьому до міжнародних стандартів. Вже не тільки вчені, але й українські політики розуміють, що будь-який прогрес держави залежить від розвитку інтелекту, від результатів творчої, інтелектуальної діяльності, яка базується на знаннях, на інформації. Роль інтелектуальної власності в нашому суспільстві визначальна, тому що саме право інтелектуальної власності робить творчість важливою рушійною силою його економічного, культурного та соціального розвитку.

Аналіз попередніх досліджень. Поставлена проблема в тій чи іншій мірі розглядається багатьма дослідниками, що працюють у галузі інформаційних технологій(6,10,12), інформаційного права(5,11), комп'ютерних систем(4,6), інтелектуальної власності(7,8). Актуальність цієї проблеми пояснюється тим, що інформатизація сприяє розвитку економіки та інтелектуалізації суспільства.

Зв'язок роботи із науковими і практичними завданнями визначається першочерговими завданнями, які стоять перед викладачами «інтелектуальної власності» у ВНЗ щодо забезпечення розвитку системи індивідуального безперервного навчання на основі автоматизованих навчальних курсів та систем, інтелектуальних комп'ютерних та дистанційних технологій навчання інтелектуальної власності.

Мета автора статті висвітлити проблему інформатизації та інтелектуалізації соціально-економічного життя суспільства, розвитку на цій основі права інтелектуальної власності в Україні. Ця проблема, що, перш за все, пов'язана з економічним розвитком, сьогодні вийшла у світі на перший план, стала політичною проблемою, вимагає стратегічних підходів до її вирішення. В умовах економічної кризи ця проблема набуває особливого значення, адже без інновацій, без впровадження нових технологій неможливо реалізувати науково-технічний потенціал та прискорити розвиток економіки.

Головні завдання дослідження:

- проаналізувати роль інформації, інформаційного суспільства та інформатизації у соціально-економічному розвитку;
- визначити місце інтелектуальної діяльності, інтелектуалізації суспільства та розвитку на цій основі права інтелектуальної власності в Україні;
- довести необхідність активізації усіх форм наукової діяльності на основі створення потужної системи науково-технічної інформації та поєднанні її з розвитком інтелектуальної власності.

Виклад матеріалу. XXI століття – століття економіки, заснованої на знаннях, де інтелектуальна власність є основною рушійною силою. Сучасний соціально-економічний розвиток характеризується зростанням ролі та значення факторів, пов'язаних з інтелектуалізацією й інформатизацією господарського життя суспільства. Формування нового суспільства пов'язане з розвитком глобальних мережових структур інформації. Дослідники інформаційних відносин у суспільстві наводять ряд принципових засад щодо інформації, закріплених у законодавчих документах: гарантованість права на інформацію, її повнота, точність та законність одержання, використання та поширення, відкритість та доступність інформації, свобода щодо обміну, тощо(5,2).

Інформація (від лат. information) у буквальному розумінні: знаходження, надання форми тому, що раніше було невідомим, безформним; новина, повідомлення, роз'яснення, які знижують невизначеність і ведуть до зростання обізнаності отримувача.

В умовах інтелектуальної економіки (економіки знань) інформація виступає особливим об'єктом договірних відносин, пов'язаних з її пошуком, добором, збереженням, переробкою, поширенням та використанням у різних галузях людської діяльності. Обертаючись у ринковій економіці як товар (інформаційний продукт, послуга) або ресурс, який використовується у процесі господарської діяльності, *інформація має певні особливості*, а саме:

- є нематеріальним благом і не зводиться до фізичних об'єктів, які є її носіями;
- характеризується невичерпністю, не зменшується в процесі використання та не споживається у традиційному розумінні цього поняття;
- не локалізована у просторі, легко поширюється, тиражується і змінює форми фіксації;
- не зникає в процесі споживання, але для отримання корисного ефекту потребує від споживача певних інтелектуальних навичок;
- не підлягає фізичному зношуванню, але може морально старіти;
- не існує монополії на володіння нею та її використання, за винятком тієї частини, яка є об'єктом інтелектуальної власності.

Таким чином в сучасний період знання та інформація перетворилися на провідний невідчужуваний, структурно багатоманітний та непередбачуваний ресурс нового суспільства, на якому ґрунтується інтелектуальна діяльність та інтелектуальна власність, що визначають сучасне суспільство, як інформаційне.

Посилаючись на законодавчі джерела науковці виокремлюють такі *основні ознаки інформаційного суспільства*:

- 1) перетворення інформації на найважливіший економічний ресурс, що має глобальний характер і забезпечує підвищення ефективності, зростання конкурентоспроможності та інноваційний розвиток об'єктів господарювання;
- 2) зростаючий вплив інформації на всі сфери людської життєдіяльності, перетворення її на предмет масового споживання населення;
- 3) інтенсивне формування інформаційного сектора економіки, якому належать домінуючі позиції в новому суспільстві;
- 4) перетворення інформаційної сфери на фундамент, основу всіх видів економічної діяльності.

Цінність цих досліджень полягає у чіткому усвідомленні пріоритетної ролі інформатизації у порівнянні з іншими факторами розвитку суспільства(7,8). В Україні вже створено розвинену нормативно-правову базу у сфері інформатизації. Зокрема: 12 законів України, 13 Указів Президента, 5 постанов Верховної Ради України, близько 40 постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, тощо. Закон України «Про національну програму інформатизації» визначає інформатизацію, як сукупність взаємопов'язаних організаційних, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб, розвитку суспільства на основі використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій, що ґрунтуються на застосуванні сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки(3).

Як бачимо, інформатизація процесів соціально-економічного розвитку – це комплексне та збалансоване вирішення завдань соціально-економічного розвитку на сучасній інформаційно-аналітичній та системно-технічній базі. Вона охоплює усі галузі економіки та соціальну сферу сучасного суспільства. Найважливішим напрямком на сьогодні є інформатизація освіти, спрямована на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу. Окрім комп'ютерної освіченості молодих людей та доведення до рівня світових стандартів змісту, методів і засобів навчання, важливим результатом інформатизації освіти мають бути заходи, спрямовані на підвищення ефективності наукових досліджень, активізації всіх форм наукової діяльності на основі системи науково-технічної інформації. Тобто інформатизація вітчизняної науки дає змогу підвищити практичну віддачу та прискорити її інтеграцію у світову науку. Важливе значення це має не тільки для природничих, але й для гуманітарних наук.

У сфері історії та культури головними завданнями інформатизації є збереження інформації про пам'ятки історії, матеріальної та духовної культури на основі архівних документів та забезпечення швидкого доступу до вітчизняних і світових досягнень культури. З цією метою створюються електронні

копії творів та архівів видатних діячів національної історії та культури, комп'ютерні інформаційні системи для поширення досягнень вітчизняної науки та культури. Але для ефективного використання напрацьованих матеріалів у сфері освіти та виховання необхідно продовжити процес створення автоматизованих бібліотек. Це дасть змогу отримувати необхідну інформацію не тільки з економічних, технологічних, юридичних питань, але й відповідні знання з історії та культури України.

Інформатизація охоплює й мовну сферу. Це перш за все, створення національної системи комп'ютерної лексикографії, розроблення інтелектуальних унормованих лінгвістичних україномовних комп'ютерних систем (автоматичні коректори та редактори, системи автоматичного перекладу, реферування, розуміння природної мови, як у писемному, так і в усному варіантах) тощо. Сфера інформатизації весь час поширюється і охоплює все нові галузі суспільного життя. Важливе значення має її практичне злиття з інтелектуалізацією сучасного суспільства та розвитком права інтелектуальної власності в Україні та світі в цілому.

Інтелектуалізація – проникнення інтелектуалізму в життя людей, насичення його розумовою діяльністю, збільшення та посилення в чому-небудь духовних, розумових, інтелектуальних засад. Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує поняття «інтелектуалізація праці» як збільшення питомої ваги розумових функцій працівника на основі науково-технічного прогресу(9). Інтелектуалізація праці сприяє у свою чергу посиленню творчих підходів до вирішення завдань соціально-економічного розвитку та створенню на цій основі об'єктів права інтелектуальної власності.

У більшості країн світу інтелектуальна власність є одним з наймогутніших стимуляторів прогресу в усіх галузях розвитку суспільства. Сьогодні і державні діячі, і пересічні громадяни починають розуміти, що основою економічного і культурного розвитку суспільства є результати інтелектуальної діяльності людини – об'єкти права інтелектуальної власності. Тому держава, яка прагне до прогресу, повинна забезпечувати своїм громадянам максимально сприятливі умови для творчої діяльності. Першочерговим завданням держави, окрім створення глобальної комп'ютерної мережі освіти і науки, є організація центрів різного рівня та різних форм власності (як державних так і приватних) для проведення масового навчання населення спеціальності «Інтелектуальна власність» з урахуванням міжнародних стандартів. Французький громадський діяч П'єр де Кубертен вважав, що рівень цивілізації суспільства визначають три категорії людей: люди похилого віку, як хранителі накопиченої суспільством інтелектуальної спадщини; діти, як майбутній інтелектуальний потенціал нації; творчі особистості (вчені, особи розумової праці). Ці категорії людей у будь-якій державі спроможні передавати, освоювати та створювати новації, що базуються на нових знаннях та інтелектуальній діяльності. Тому надзвичайно важливу роль у формуванні високого інтелектуального рівня суспільства відіграють ВНЗ України, у яких зосереджені представники усіх цих категорій населення – студентська молодь та вчені, як молоді так і досвідчені. Починаючи з 2004 року, після введення обов'язкового курсу «Інтелектуальна власність», ВНЗ України забезпечують освіченість у сфері інтелектуальної власності майбутніх фахівців з будь-яких професій та наук. Але цього замало. Недостатня інформованість суспільства з питань інтелектуальної власності позначається на економічному розвитку держави. Сьогодні є актуальним удосконалення системи безперервної освіти шляхом застосування сучасних дистанційних технологій навчання. Має забезпечуватись розвиток системи індивідуального безперервного навчання на основі автоматизованих навчальних курсів та систем, інтелектуальних комп'ютерних та дистанційних технологій навчання інтелектуальній власності. При цьому, названі курси та технології повинні охоплювати не тільки майбутніх фахівців – студентів, а й викладачів усіх спеціальностей ВНЗ України. Ці та інші заходи будуть спрямовані на підвищення ефективності наукових досліджень та сприятимуть активізації усіх форм наукової діяльності на основі створення потужної системи науково-технічної інформації та поєднанні її з розвитком інтелектуальної власності. Це дасть змогу підвищити віддачу від вітчизняної науки та сприятиме її інтеграції у світову науку.

Високий рівень інтелектуальної діяльності в країні обумовлює її політичну, економічну і територіальну незалежність. Держава, що спирається на могутній інтелектуальний потенціал, почуває себе у співтоваристві набагато впевненіше. Інтелектуальний потенціал обумовлює рівень виробництва, побуту й благополуччя народу. На прикладі окремих країн можна явно побачити прогресуюче зростання національних економік, що базуються на суспільстві знань, навіть за умови відсутності власних сировини та енергоресурсів. Так, південноазіатські держави (Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, Малайзія) вважають основним джерелом розвитку нації працю поєднану з використанням досягнень науки й нових технологій. Об'єкти інтелектуальної власності там цінуються більше, ніж природні багатства, інновації розглядаються як фактори економічного зростання та цінуються вище, ніж інвестиції.

Україна була й залишається могутньою інтелектуальною державою. Її інтелектуальний рівень обумовлює досить високий науково-технічний рівень виробництва й інших галузей соціально-суспільної діяльності. По ряду показників Україна займає провідні місця в науці – математиці, інформатиці, фізиці, матеріалознавстві та інших галузях. В епоху високих технологій, щоб вижити у жорсткій конкурентній боротьбі, необхідно виробляти конкурентноздатні товари, які базуються на результатах інтелектуальної діяльності.

При цьому варто мати на увазі, що збільшення ролі та значення інтелектуальної діяльності для соціально-економічного розвитку держави здійснюється не тільки за рахунок природничо-технічних наук. Зростає значення гуманітарних наук, що в останні десятиріччя стали активно індустріалізуватися й приносити підприємцям значні прибутки. Відбувається активне об'єднання результатів науки і техніки з досягненнями літератури, мистецтва, культури в цілому. Там, де поважають науку, культуру і мистецтво, люди живуть краще, адже досягнення інтелектуальної діяльності зумовлюють рівень виробництва, культури, освіти тощо. Науково-технічні досягнення формують рівень і характер виробництва. Інтелектуальні досягнення у сфері художньої літератури, мистецтва, культури в цілому формують моральні засади суспільства, його світогляд, ставлення до навколишнього середовища, тобто ті засади, які ми називаємо людськими цінностями і які визначають духовний світ людини і суспільства. Від характеру духовного світосприйняття залежать характер і напрями науково-технічного прогресу. Але сьогодні зростає й економічне значення надбань культури і мистецтва. Надбання культури та мистецтва дуже швидко трансформуються у вигідний капіталомісткий, технологічно насичений ринок. На початку нового тисячоліття у світовій економіці частка галузей промисловості, заснованих на авторському праві, складала 7,3 % (2,2 трлн. дол.) Наприклад, останнім часом дуже вигідними стали кіноіндустрія, телебачення тощо. Окрім цього, економічне зростання цих галузей становить 5% на рік, що більше, ніж середнє зростання економіки всієї планети(6). Ці та інші цифри красномовно підтверджують висновки дослідників, що провідною рушійною силою соціально-економічного розвитку є інформатизація, інтелектуалізація суспільства та інтелектуальна власність. Але на сьогодні Україна використовує свій інтелектуальний потенціал досить неефективно. За даними рейтингу Всесвітнього економічного форуму у 2009 р. серед 134 країн Україна займала 52-е місце у сфері формування факторів інноваційного розвитку, та 114-е місце у сфері захисту прав інтелектуальної власності. І щорічно ці рейтинги не підвищуються, а, навпаки, знижуються. Так, за рейтингом глобальної конкурентоспроможності 2011 р., Україна посіла 89-е місце серед 139 держав, що яскраво свідчить про недооцінку та неефективне використання у зв'язку з цим, інноваційного потенціалу і тенденції технологічного відставання України від інших розвинених країн. Але для того, щоб зайняти достойне місце у світі в цих та інших галузях Україна має йти шляхом активного використання нових знань та їх матеріалізованих інтелектуальних результатів.

Висновки. До вирішальних чинників економічного прогресу у XXI ст. можна віднести інформатизацію та інтелектуальне виробництво, ключовою формою якого є інтелектуальна власність. В розвинених країнах інтелектуальна власність сприяє економічному зростанню, залученню іноземних інвестицій та трансферу технологій завдяки стимулюванню винахідництва та нових технологій. Розвиток та охорона інтелектуальної власності прирівнюється до стратегічних проблем розвитку та національної безпеки. На творчу, інтелектуальну діяльність покладається забезпечення реальних проривів на основних напрямках науково-технологічного прогресу. Лише з масштабним використанням інтелектуальних ресурсів на основі інформатизації та інтелектуалізації суспільства стане можливою структурна перебудова економіки та соціально-економічний розвиток країни.

Використані джерела:

1. Цивільний кодекс України, ст. 199 – 200
2. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. №2657-ХІІ зі змінами і доповненнями// ст.5
3. Закон України «Про національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. №74/98-ВР // ст.1
4. Пічкур О. Інноваційний розвиток світової економіки та місце України у ньому // Інтелектуальна власність. – 2009. – №6. С.32-40
5. Кохановська О. Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України // Інтелектуальна власність. – 2009. – №6. С.13-21
6. Андросчук Г.О. Індустрія програмного забезпечення в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку // Інтелектуальна власність. – 2012. – №9. –С. 15-21.
7. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
8. Давимука С. Інтелектуальна власність в інноваційному розвитку економіки України: стан та прогностичні оцінки // Інтелектуальна власність. – 2010. – №12. – С.31-38.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. І голов. Ред.. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.(с.500)
10. Корнеев В. В. Базы данных. Интеллектуальная обработка информации : уч. пособие / В.В. Корнеев. – К.: Нолидж, 2006. – 202 с.
11. Пархоменко В. Д. Науково-технічна інформація - інтелектуальний капітал країни : підручник /В. Д. Пархоменко. – К.: ФПУ, 2000. – 89 с.
12. Яременко О. Б. Информационный рынок и комплексные информационные продукты : учебное пособие / О. Б. Яременко. – М.: Мир, 2001. – 113 с.